

Jan Wolkers en de Gereformeerden

In vrijwel alle herdenkingsartikelen over de vorige week overleden Jan Wolkers wordt melding gemaakt van zijn gereformeerde afkomst. Hij groeide op als de tweede van elf kinderen in een gezin waarin na elke maaltijd door zijn vader uit de Bijbel werd gelezen. Uit zijn geschriften, met name de roman "Terug naar Oegstgeest", kan men opmaken dat Jan Wolkers afscheid heeft genomen van dit christelijke milieu en van het geloof. Hij heeft er echter ook een blijvende bewondering voor de Bijbel aan over gehouden, vooral ook vanuit de herinnering aan de manier waarop zijn vader er uit voorlas: "Als mijn vader las, gebeurde het, het gebeurde echt! ... Mijn vader lééfde de Bijbel" (uit een interview in dagblad Trouw in de serie "De Tien geboden", 29 dec. 2002). Niet voor niets wordt zijn stijl wel aangeduid als "oudtestamentisch" en geeft hij zelf aan dat de Bijbeltaal hem als schrijver diepgaand heeft beïnvloed (in zijn essay "Op de vleugelen der profeten").

In christelijke kring had men vaak grote moeite met zijn literaire werk en soms heeft men dat nog. Dat had echter vooral te maken met het feit dat hij in veler ogen de grenzen van het betamelijke overschreed door onomwonden over seks en dan ook nog in steeds wisselende relaties te schrijven. Aan de andere kant stond hij niet bekend om zijn godslasteringen (zoals Gerard Reve) en was hij ook niet rancuneus ten opzichte van zijn gereformeerde achtergrond (zoals Maarten 't Hart). Mogelijk dat om die reden Jan Wolkers in kranten uit orthodox protestantse hoek, het Nederlands Dagblad en het Reformatorisch Dagblad, relatief positief wordt herdacht. Tenslotte kenden de meeste mensen hem ook als een aimabel mens, ontwapenend in zijn haast argeloze en vooral ook oprechte directheid. Het is jammer dat velen hem alleen kennen van "de film van de eeuw" die van zijn roman "Turks fruit" is gemaakt. Deze oversekste versie doet maar voor een deel recht aan zijn aangrijpende boek over liefde en dood.

Intussen heeft Jan Wolkers de nazaten van de Gereformeerden uit zijn jeugd misschien nog wat te zeggen op hun eigen terrein: dat van de theologie. Om te beginnen is daar het feit dat de voor Wolkers zo kenmerkende vitaliteit naar eigen zeggen zo nauw is verbonden met, misschien zelfs geïnspireerd door de Bijbelverhalen die hem met de paplepel zijn ingegeven. De Bijbel verdient voorleesvaders en -moeders die zoals pa Wolkers de verhalen tot leven brengen, mooi en soms ook rauw. Jan Wolkers maakt duidelijk dat er meer leven in de Bijbel zit dan veel kerkelijke uitleggers doen vermoeden.

Zoals veel schrijvers van zijn generatie prikt Jan Wolkers door de kleinzielige schijnheiligheid heen van zijn burgerlijke tijdgenoten in het algemeen en van de christelijke variant in het bijzonder. Daar is echter bij Wolkers niet alles mee gezegd. Hij houdt iets optimistisch. Je zou het haast, zonder hem te willen annexeren, gelovig kunnen noemen. Arnon Grunberg beschrijft het heel treffend in een essay dat hij schreef bij Wolkers' tachtigste verjaardag (NRC 21 oktober 2005): "Een afrekening met het geloof van Wolkers' voorvaders kan ik in dit oeuvre niet zien. Eerder lijkt het me een seculiere voortzetting daarvan." Dat heeft alles te maken met zijn eerder genoemde vitaliteit en zijn "vermogen schoonheid te zien" die je "verzoent je met het leven en het noodlot dat altijd sterker, onbegrijpelijker zal zijn dan jij."

Zo gezien blijft Jan Wolkers de Gereformeerden of wat daarvan over is uitdagen: is er een betere voortzetting mogelijk van het geloof der vaders dan de aanstekelijke variant die Wolkers heeft neergezet in zijn boeken, beelden en manier van leven? En: wat maakt het voor verschil of je uitgaat van het noodlot of durft te vertrouwen op een levende en communicabele God?